

Asia: VN/12734/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi liittyen pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseen

Avioliiton kumoaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Naisjärjestöjen Keskusliitto kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi liittyen pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseen. Liitto pitää tärkeänä, että erillissääntelyä valmistellaan, mutta pitää riittämättömänä mahdollisuutta avioliiton kumoamiseen. Kumoamisen oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioliitossa, lukuun ottamatta siviilisäädyn palautumista avioliittoa edeltävään aikaan. Naisjärjestöjen Keskusliitto vaatii, että pakkoavioliiton uhrin tulee saada itse valita avioeron, kumoamisen ja mitätöinnin välillä. Pakkoavioliiton uhreilla tulee olla mahdollisuus avioliiton mitätöintiin, jossa ei ole avioeron oikeusvaikutuksia. Naisjärjestöjen Keskusliitto myös katsoo, ettei ulkomailla alaikäisenä solmittuja avioliittoja tule tunnustaa Suomessa.

Naisjärjestöjen Keskusliitto painottaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi laaditun Istanbulin sopimuksen mukaan pakkoavioliitot ovat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksen 32 artikla edellyttää valtioita toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Artiklan tavoitteena on muun muassa, että pakottamalla solmitun avioliiton päättymisestä ei seuraisi naisille ja tytöille siviilisäädyn muutoksesta aiheutuvia kielteisiä seurauksia. Suomen on Istanbulin sopimuksen 32 artiklan ja GREVIO:n Suomella antamien suositusten mukaisesti lainsäädäntömuutoksella mahdollistettava pakkoavioliiton uhreille avioliiton päättymisen muutoinkin kuin eroamisen kautta.

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan pakottamalla solmitun avioliiton uhreilla tulee olla mahdollisuus avioliiton mitätöintiin. Naisjärjestöjen Keskusliitto ei pidä riittävänä sitä, että esityksen mukaan kumoamisen myötä avioliiton seurauksena puolison siviilisäätty palautuu siihen, mikä se oli ennen kumotun avioliiton solmimista. Istanbulin sopimuksen mukaisesti tulee varmistaa, ettei uhreille aiheutu kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Jos kumoamisen

oikeusvaikutukset ovat samat kuin avioerossa, valtio ei riittävällä tavalla tunnusta, että avioliittoon pakotetun kohdalla on tapahtunut vääryys ja että hänen perus- ja ihmisoikeuksiaan on loukattu.

Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, etteivät kumoamisen oikeusvaikutukset monissa tilanteissa turvaa pakkoavioliiton uhrin asemaa, vaan ne voivat mahdollistaa hyväksikäytön jatkumisen kohtuuttoman pitkään. Myös kumoamiseen sisältyvä harkinta-aika voi muodostua pakkoavioliiton uhrille kohtuuttomaksi. On tärkeä muistaa, että osa avioliitoista solmitaan ainoastaan hyväksikäytön tarkoituksessa. Kumoamisvaihtoehto jättäisi hyväksikäyttäjälle edelleen oikeuden päättää lapsen asioista ja hyödyntää naisen omaisuutta. Pakottamisen uhrilla eli naisella tulee olla oikeus päättää, mitä vaihtoehtoa hän käyttää (avioero, mitätöinti vai kumoaminen). Joissain tilanteissa kumoaminen voi olla pakkoavioliiton uhrille mitätöintiä parempi vaihtoehto. Mitätöinti ei saa heikentää naisten ja lasten asemaa. Naisen ja lasten taloudellinen ja sosiaalinen asema täytyy turvata mitätöinnin yhteydessä.

Naisjärjestöjen Keskusliitto haluaa myös muistuttaa, että Suomi ei ole kriminalisoinut pakottamista avioliittoon. Pakkoavioliiton uhrien suojelemiseksi ja Istanbulin sopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi on välttämätöntä, että pakottaminen avioliittoon kriminalisoidaan. Istanbulin sopimuksen 37 artikla edellyttää sopimusvaltioita toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntökeinot varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon tai tahallinen houkuttelemineen ulkomaille tarkoituksena pakottaa hänet avioliittoon säädetään rangaistavaksi. Esitysluonnoksen mukaan avioliiton kumoamista koskevan säännöksen soveltamisen lähtökohtana on, että pakottaminen on ollut luonteeltaan rikoslaissa rangaistavaksi säädettyä toimintaa, vaikkei olekaan tälle edellytyksenä. Naisjärjestöjen Keskusliitto on huolissaan siitä, että pakottaminen tulkitaan oikeuskäytännössä siten, ettei tunnisteta kaikkia tilanteita, joissa on ollut kyse pakottamisesta avioliittoon. Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää myös tästä syystä erittäin tärkeänä, että pakottaminen avioliittoon kriminalisoidaan viipymättä.

Uhri tarvitsee myös tukipalveluja. Pakkoavioliitto on vakava rikos, vapauden riisto ja siihen todennäköisesti liittyy muutakin hyväksikäyttöä ja väkivaltaa. Pakosta tulisi olla mahdollisuus päästä pois ilman, että se jää merkiksi naisen koko elämään. Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan äidin hyvinvointi on keskeinen edellytys myös lasten selviytymiselle. Pakkoavioliiton uhreiksi joutuneiden naisten turvallisuus on taattava. Turvallisuus on huomioitava myös lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kysymyksissä.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että kumoamisen ja mitätöinnin hakeminen on tehtävä helpoksi ja maksuttomaksi. NJKL kannattaa ehdotusta siltä osin, että asian käsittelystä tuomioistuimessa ei peritä tuomioistuinmaksulaissa tarkoitettua hakemusmaksua. Mitätöinnin ja kumoamisen mahdollisuudesta ja sen oikeusvaikutuksista on tiedotettava asianmukaisesti siten, että tieto saavuttaa asianosaiset. Mitätöintiä tai kumoamista hakeneelle osapuolelle on tarjottava juridista ja muuta tarvittavaa neuvontaa, apua käytännön asioiden järjestämisessä sekä tarvittaessa taloudellista tukea ja suojelua.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kysymys alaikäisten avioliitoista on vahvasti sukupuolittunut ja koskee erityisesti tyttöjä. Näin kysymys on lasten oikeuksista ja niiden toteutumisesta. Suomessa kumottiin alaikäisavioliittojen mahdollistama säännös alkuvuodesta 2019, mutta kumoamisen yhteydessä ei muutettu ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamiseen liittyviä säännöksiä. Lapsiavioliitto loukkaa tyttöjen ihmisoikeuksia ja estää usein koulutukseen pääsyn ja oppimisen, altistaa raskauksille ja äitiyteen sekä lisää riskiä lähisuhdeväkivaltaan (WHO, 2013). Tämä pätee myös Suomessa.

Naisjärjestöjen Keskusliitto on oikeusministeriölle aiemmin toimittamissaan lausunnoissa sanonut, ettei alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja tule tunnustaa Suomessa. Lainsäädäntöä on päivitettävä sellaiseksi, että se suojelee kaikkia Suomessa oleskelevia lapsia yhtäläisesti avioliiton solmimispaikasta tai lapsen kansalaisuudesta riippumatta. Valtiolla on velvollisuus suojella alaikäistä pakkoavioliitolta ja on velvollinen korjaamaan mahdollinen loukkaus niin hyvin kuin vain on mahdollista.

Lastenoikeuksien Keskusliitto lausui alaikäisavioliittojen sääntelytarpeesta 2018, että lasten asettaminen erilaiseen asemaan taustansa perusteella on erittäin ongelmallista lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatus syrjimättömyyden näkökulmasta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskuntoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Kaikki lapset Suomessa, kansalaisuudesta ja kotipaikasta riippumatta, ovat oikeutettuja samantasoiseen suojaan.

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan ulkomailla solmitut lapsiavioliitot tulee katsoa kaikissa tapauksissa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi ilman tapauskohtaista harkintaa silloin, kun puolisoista toinen on alle 18-vuotias avioliiton tunnustamisen tullessa Suomessa tarkasteluun. Esimerkin tällaisesta lainsäädäntömuutoksesta tarjoaa Ruotsissa 1.1.2019 voimaan astunut lakimuutos, jonka seurauksena ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja ei edes tapauskohtaisen harkinnan perusteella tunnusteta riippumatta lapsen yhteydestä Ruotsiin.

Ruotsin hallituksen näkökulma on ollut se, että lapsia tulisi suojella muilla keinoin kuin tunnustamalla avioliitto ja sen mukana tulevat oikeusvaikutukset. Näin ollen ensisijaisia suojakeinoja ovat lapsen oikeudet ja intressit eivätkä avioliitto-oikeudelliset säännökset. Jos lapsi ei saa huoltoa vanhemmaltaan, julkisvallalla on velvollisuus huolehtia lapsen huollosta. Lapsi ei näin ollen tarvitse avioliiton mukanaan tuomia oikeusvaikutuksia, vaan lapsen oikeudet voidaan ja tulee toteuttaa muilla tavoin.

Tyttöjen ja naisten oikeuksien kokonaisvaltainen edistäminen vaatii ulkomailla solmittujen alaikäisten avioliittojen tunnustamista jättämistä. Suomen ulkoministeriö on sitoutunut edistämään lapsiavioliittojen lopettamista maailmassa. Siihen olisi Suomella mahdollisuus mitätöimällä myös ulkomailla solmitut avioliitot. Muun muassa YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) linjaa, että avioliiton solmimiselle tulee säätää alaikäraja. Suomi on myös sitoutunut YK:n kestävä kehityksen Agenda 2030:n tavoitteisiin, joiden tavoitteena on mm. lopettaa lapsi- ja pakkoavioliitot sekä naisten sukuelinten silpominen.

Vaikka lapsiavioliitossa ei joidenkin näkemysten mukaan ole aina kyse pakkoavioliitosta, on ilmeistä, että erityisesti raskauteen liittyvissä tapauksissa poikkeuslupahakemusten taustalla saattaa olla suostuttelua ja painostusta, joka liittyy tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointiin. Kuten pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa käsittelevässä selvitysmuistiossa (2017) todetaan, ovat vapaaehtoisen, järjestetyn ja pakkoavioliiton rajat usein epäselviä. Painostuksen ja pakottamisen toteennäyttäminen voi olla mahdotonta, mutta sen mahdollisuus otettava huomioon aina, kun kyseessä on lapsi. Mikäli painostusta esiintyy, on kyseessä määritelmällisesti pakkoavioliitto. Kuten edellä mainitussa selvitysmuistiossa huomautetaan, YK:n ja useiden kansainvälisten lapsen oikeuksia ajavien järjestöjen selkeä kanta on se, ettei lapsi voi milloinkaan antaa pätevää suostumustaan avioliittoon. Näin ollen lapsiavioliitto on myös pakkoavioliitto.

Esitysluonnoksen mukaan erityiseksi syyksi mainitaan avioliiton tunnustamista jättämisestä avioliiton osapuolille aiheutuvat kohtuuttomat seuraukset. Vaarana on, että avioliiton alaikäinen puoliso eli yleensä tyttö, tulee painostetuksi antamaan erityinen syy. Käytännössä perustelut voisi antaa miespuolinen puoliso tytön myötäillessä. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kyseessä ovat edelleen lapset. Suomen lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset ja ihmisoikeuselimet tulkitsevat avioliiton olevan kahden täysi-ikäisen välinen sopimus, johon lapsi ei voi koskaan aidosti antaa suostumustaan. Tämä ei muutu, vaikka toinen puolisoista olisi asunut Suomessa avioliiton solmimishetkellä.

Muut huomiot

Onko teillä muuta lausuttavaa ehdotukseen liittyen?

Naisjärjestöjen Keskusliitto haluaa kiinnittää huomiota siihen, ettei esityksessä ole arvioitu sukupuolivaikutuksia kattavasti. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että pakkoavioliitoissa on kyse naiseen ja tyttöihin kohdistuvasta väkivallasta.

Selvityksessä pakkoavioliittojen esiintymisestä Suomessa (2017) tuodaan asiantuntijoiden välitön tarve parempaan tiedonsaantiin, toimijoiden väliseen yhteistyöhön sekä uhrin tukipalveluiden parempaan saatavuuteen. Pakkoavioliittoihin puuttumista tulee Suomessa kehittää kokonaisvaltaisesti, jotta eri sektorit tukevat toisiaan ja uhrilla on todellinen pääsy oikeuksiinsa. Erityisesti maahanmuutto- ja lastensuojeluviranomaiset, toisen asteen oppilaitoksissa työskentelevät ja terveydenhuollon viranomaiset tarvitsevat selkeää tietoa ja toimintaohjeita pakkoavioliittojen tunnistamiseen ja käsittelyyn. Järjestöillä on asiantuntijoiden näkemyksen mukaan olennainen rooli uhrin tukipalveluiden järjestämisessä, mutta päävastuu niistä tulee olla valtiolla.

Heinilä Terhi
Naisjärjestöjen Keskusliitto